De Levende Natuur 78 (9):185-192 (1975)

SEPTEMBER 1975 JAARGANG 78, AFL. 9

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

De internationale betekenis van het waterwildreservaat De Ventjagersplaten

G. L. OUWENEEL

Na de sluiting in 1970 bleven in het Hollands Diep-Haringvliet voor het waterwild drie geheel door water omgeven platen over, te weten de Sasseplaat in het oosten van het Hollands Diep onder Moerdijk, de Ventjagersplaten in de splitsing Hollands Diep-Haringvliet-Volkerak en de Slijkplaat in het westelijk Haringvlietbekken. Namen deze platen voordien al een sleutelpositie in, toen na november 1970 alom in en langs het estuarium de brede contactzones tussen water en land verdwenen, moest het waterwild zich nog meer op en rond deze drie refugia concentreren. De functie is veelzijdig. Allereerst vormen de platen in het winterhalfjaar de slaap- en wijkplaats van de dan enkele tienduizenden in het gebied pleisterende wilde ganzen. Daarnaast rusten er het gehele jaar door vele eenden in diverse soorten. Een uitzondering vormt de ruiperiode, wanneer de eenden hun vliegvermogen verliezen en deze handicap hen noopt terreinen met dekking te zoeken. Terstond na de voor de eenden hinderlijke ruitijd concentreren zij zich in groten getale: in de nazomer bereiken de op de drie platen vertoevende eendenconcentraties hun grootste omvang.

De Sasseplaat is een echte waterwildplaat. Dit geldt tevens voor de Slijkplaat, zij het

Tabel 1. In de periode 1971-1975 op de Ventjagersplaten waargenomen maximum aantallen van een aantal vogelsoorten, met ter vergelijking de in 1971 door het International Waterfowl Research Bureau vastgestelde maatstaven.

Soort	IWRB-maatstaf	Ventjagersplaat		Datum van maximum
Wilde eend	10.000	20.000		11- 9-1971
Wintertaling	2.500	12.000		sept. '73
Krakeend	100	1.600		sept. '72
Smient	5.000	1.250		11-11-1972
Pijlstaart	700	300		16- 2-1975
Slobeend	600	3.500		18- 8-1971
Tafeleend	2.250	4.500-6.000		19-10-1974
Bergeend	1.000	4.000		2- 6-1974
Grauwe gans	1.700	ca. 6.000	als slaapplaats in het winterhalfjaar	
Kolgans	2.000	ca. 12.000		
Rietgans	1.000	ca. 3.000		
Brandgans	800	ca. 5.500		
Knobbelzwaan	1.200	150		27- 8-1974
Scholekster	4.700	400		14- 7-1974
Bontbekplevier	780	750		18- 8-1971
Strandplevier	?	200		26- 6-1971
Zilverplevier	740	400		12- 5-1973
Wulp	2.200	1.100		15- 1-1972
Rosse grutto	1.000	650		18- 8-1971
Tureluur	1.300	550		13- 7-1974
Kleine strandloper	240	30		25- 8-1973
Bonte strandloper	15.000	6.000		1-12-1974
Kemphaan	1.000	3.000		11- 9-1971
Kluut	360	2.500		23- 7-1974

dat deze plaat ook nog van belang is voor steltlopers, waarbij met name de functie als nazomerconcentratieplaats voor Kluten naar voren komt. Vaak ook rusten op de Slijkplaat tientallen Aalscholvers.

Een geheel andere situatie presenteert zich bij de Venjagersplaten. Door dammen- en sluizenaanleg onderging in de loop van de jaren zestig dit platen- en geulencomplex een ingrijpende wijziging. Voor de oorspronkelijke situatie zij verwezen naar Lebret (3), terwijl een beschrijving van de gebeurtenissen daarna en de omstandigheden thans te vinden zijn bij Zwarts (10) en Ouweneel (4). De huidige structuur heeft een uniek gebied doen ontstaan. Het zuidelijk deel vormt het eindpunt van de zoute getijdenstromen die via de Oosterschelde, Zijpe, Krammer en Volkerak nog tot in het hart van het Hollands Diep-Haringvlietgebied reiken. Het deel ten noorden van de verbindingsdam, hiervan gescheiden door het brede Ventjagersgaatje, bevindt zich in het verzoetende Haringvliet. Door een lange strekdam gescheiden van de vaargeul en redelijk goed geïsoleerd ligt daar een grote plaat met voor het waterwild voorts nog de aantrekkelijke hoedanigheid dat de zandige structuur een tamelijk stevige ondergrond biedt en dat de plaat op een niveau ligt die ook nu nog regelmatige overspoeling garandeert: veelal is die inundatie dan zo gering dat de ganzen en eenden kunnen blijven staan, voor hen een ideale situatie.

Tabel 1 biedt een vergelijking tussen enerzijds in de periode 1971-1975 op de Ventjagersplaten getelde maxima van een aantal

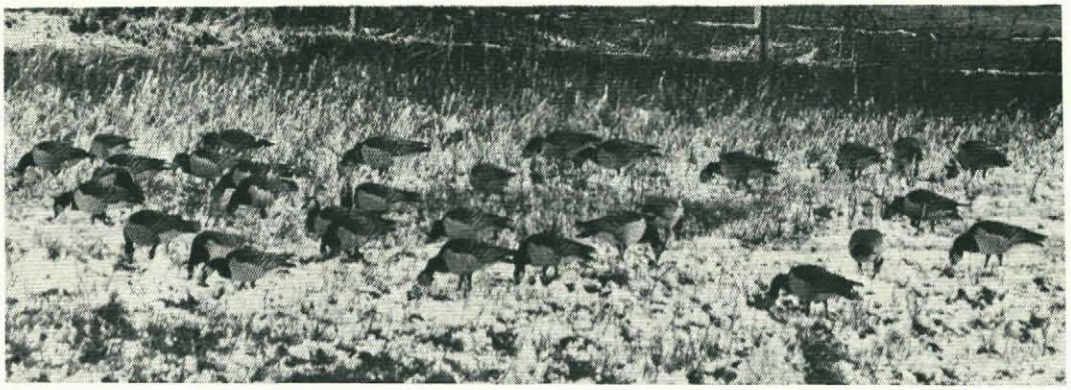

Fig 1. *Brandganzen op grasgors nabij Ventjagersplaat, februari 1971.*

soorten waterwild en steltlopers en anderzijds de maatstaven welke het International Waterfowl Research Bureau per soort aanhoudt om een bepaald terrein te klassificeren. Deze maatstaven, door Rooth gepubliceerd (8), werden in 1971 vastgesteld waarbij als criterium voor waterwild werd genomen de omstandigheid dat een terrein op één moment meer dan 1% van een vogelsoort kan herbergen die één trekbaan frequenteert; voor steltlopers werd dit 2%. Op deze wijze werd voor een aantal soorten een norm berekend. Minder kust-gebonden soorten zoals Kemphaan, Grutto, Regenwulp, Groenpootruiter en nog andere kregen als norm een aantal van 1000 stuks. Voor individueel en/of in beperkte gezelschappen reizende soorten als Bokje, Witgatje, Bosruiter en Groenpootruiter en nog andere lijkt het nodig dit criterium verder te nuanceren.

We zien dat óók na de afsluiting van het Haringvliet de Ventjagersplaten voor niet minder dan 12 soorten aan de norm voldoen. Voor de argumentatie dat met maxima wordt gewerkt, waardoor wellicht eenmalige grootheden de norm overschreden, kan het volgende dienen: het aantal Wilde eenden beloopt iedere nazomer 15.000-20.000 vogels. De 12.000 Wintertalingen van september 1973 was, althans voor de periode na de afsluiting, exceptioneel hoog en bovendien verbleef dit gezelschap waarschijnlijk slechts kort ter plaatse; desalniettemin wordt het criterium van 2500 exemplaren iedere nazomer ruimschoots overschreden. Voor Krakeend, Slobeend en Bergeend is de normoverschrijding een jaarlijkse situatie; het op de Ventjagersplaten iedere zomer boeiende gebeuren rond de Bergeend zal in een later stadium apart worden beschreven. De Tafeleend neemt tot dusver nog jaarlijks in aantal toe. Voor wat de vier opgevoerde ganzesoorten betreft, geldt dat de Ventjagersplaten de belangrijkste slaapplaatsen van de noordelijke delta vormen.

De overdag op de weilanden c.q. akkers in de Hoekse Waard, op Tiengemeten, langs de noordkust van Overflakkee en in een wijde straal rond Willemstad foeragerende ganzen slapen meestentijds op de Ventjagersplaten en, hoewel de aantallen kunnen variëren door koudeperiodes en/of broedresultaten (vooral bij Kolganzen), wordt de norm jaarlijks overschreden. Bij de steltlopers overschrijden de Kemphaan en de Kluut het criterium van respectievelijk 1000 en 360 vogels en blijft de Bontbekplevier met slechts 30 stuks onder zijn norm. Hoewel het aan-

tal Kemphanen op 11-9-1971 exceptioneel hoog was, wordt de maatstaf van 1000 vogels vrijwel iedere nazomer bereikt.
Niet in de tabel opgenomen zijn soorten die niet of slechts in gering aantal het complex aandoen. Dit zijn Krooneend, Topper- en Kuifeend, Brilduiker, de drie zaagbeksoorten en Wilde en Kleine zwaan. Daar staat tegenover dat er op avifaunistisch gebied nog vele andere belangwekkende zaken te beleven zijn. In het Ventjagersgaatje verblijven veel Futen; buiten de broedtijd kan het gezelschap de 200 exemplaren overschrijden. Gezien de precaire situatie bij de Aalscholver is het van Europees belang dat de Ventjagersplaten zich hebben ontwikkeld tot zo'n belangrijke concentratieplaats; in augustus 1973 en 1974 heeft het aantal exemplaren dat op één tijdstip op de strekdammen en platen rustte, de 500 stuks overschreden. Dat al jarenlang een gezelschap Grauwe ganzen ter plaatse de vleugelrui doorbrengt is eveneens van waarde. Ook

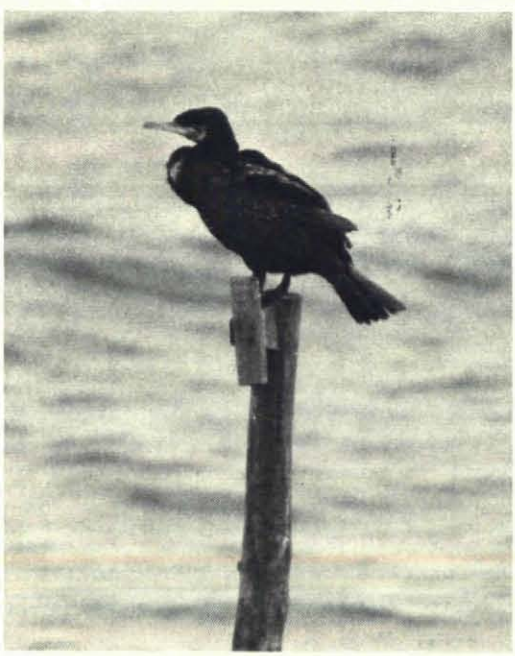

Fig. 2. *Aalscholver.*

Fig. 3. *Reuzenstern. Ventjagersplaat, juli 1975.*

al heeft het gezelschap niet meer de omvang van de zestiger jaren, uit de continuïteit die dit ruigebeuren te zien geeft, blijkt toch het belang van dit gebied voor de Grauwe ganzen. Voor wat de steltlopers betreft zij gewezen op het gezelschap van tussen de 50 en 100 Zwarte ruiters dat jaarlijks overzomert, terwijl tijdens de voor- en najaarstrek de aantallen tot 200 stuks kunnen oplopen. Dan zijn er nog de vele tientallen Krombekstrandlopers en is in voor- en najaar de Watersnip buitengewoon talrijk. Het is te begrijpen dat de Ventjagersplaten veel meeuwen aantrekken waarbij, afgezien van de courante soorten, het jaarlijks overzomeren van Dwergmeeuwen vermeldenswaard is.
Visdieven broeden nog steeds op het Hellegatsplein, tezamen met Kokmeeuwen. Grote sterns, Dwergsterns en Zwarte sterns bezoeken het complex min of meer regelmatig en het ziet er naar uit dat de Ventjagersplaat een vaste pleisterplaats gaat worden voor Reuzensterns: sinds 1971 doen tot dusver een of meer exemplaren korte of langere tijd de plaat jaarlijks aan. Dit geldt eveneens voor de Slechtvalk: het feit dat deze roofvogel de laatste jaren gedurende het

winterseizoen, vaak maanden aaneen, aanwezig is, bepaalt mede het niveau van dit gebied.

Voor een goed beheer in de toekomst is het noodzakelijk een opsomming te geven van de omstandigheden waardoor hier voor het waterwild in kwantitatief en kwalitatief opzicht zo'n gunstig terrein kon ontstaan c.q. na de sluiting kon blijven gehandhaafd.

— Ondanks dat weinig gegevens bekend zijn, staat vast dat ook vóór de deltawerken wijzigingen brachten, de Ventjagersplaten grote gezelschappen waterwild en steltlopers trokken.

— Reeds vermeld werd dat de afsluiting van het Haringvliet een aantal voordien aantrekkelijke gebieden deed verdwijnen, waardoor de resterende platen een refugium-functie gingen vervullen.

— Grootschaligheid; dit geldt zowel voor het complex zelf — het reservaat meet 1100 hectare — alsook voor de omliggende wateren en de agrarische polders van de Hoekse Waard, Tiengemeten, Overflakkee en het noordwesten van Noordbrabant. Hier immers liggen de voedselterreinen van het waterwild.

— Isolement; hoewel de verbindingsdam tussen het Hellegatsplein en Overflakkee alsmede de massaal opgekomen watersportrecreatie veel verstoring brachten, is voor bepaalde delen een zeker isolement bewaard gebleven. Dit geldt met name voor de plaat in het Haringvliet alsook voor die delen op de zoute zuidelijke slikken waar door de aanwezigheid van geulen de sportvissers niet komen kunnen. Het isolement van de in de landbouwpolders gelegen voedselterreinen (o.a. Tiengemeten) is tevens een factor.

— De combinatie van een voedselrijk zout getijdenslik en een zoet bassin met daarin een aantal platen welke deels juist boven of net onder de waterspiegel liggen. De aanwezigheid van het overgrote deel van de steltlopers en ook van enkele eendesoorten vindt zijn reden in het samengaan van beide terreintypen. Gefoerageerd wordt op de zuidelijke platen terwijl de noordelijke fungeren als hoogwatervluchtplaats.

— Het ontbreken van jacht. Deze is sinds de jaren veertig gepacht door eerst Vogelbescherming en later de Stichting De Beer. Het waterwild zoekt uiteraard bij voorkeur terreinen waar geen bejaging valt te duchten.

— De aanwezigheid van een aantal aantrekkelijke buitendijkse grasgorzen in de onmiddellijke nabijheid. Voor diverse soorten ganzen en eenden en ook bij enkele soorten

Fig. 4. *Kleine strandloper. Ventjagersplaat, juli 1972.*

steltlopers hebben de nabijgelegen grasgorzen — de Griendweipolder op Tiengemeten, de Laagjes en Bekade Gorzen van de Hoekse Waard, de Oosterse Gorzen op Overflakkee en ook de Sint Anthonie Gorzen ten oosten van Willemstad — een belangrijke functie.

— De ligging in het centrum van een langgerekt tracé, gevormd door Biesbosch, Hollands Diep en Haringvliet; een open en grootschalig gebied met een aantal eigenschappen welke aantrekkelijk zijn voor waterwild. In dit verband zegt de luchtfoto op blz. 133 van het boek van Van de Kam en Wolff „Op de grens van zout en zoet" genoeg.

Er zijn echter nogal wat ontwikkelingen — in concreet of minder concreet stadium — die de huidige structuur van het gebied verder dreigen aan te tasten. Deze ontwikkelingen, gevoegd bij enkele wensen in de beheerssfeer, vormen eveneens een respectabel lijstje.

— Allereerst is het noodzakelijk dat een terrein van een dusdanig kaliber erkenning vindt als reservaat. Thans wordt de reservaatstatus op indirecte wijze bereikt. De Stichting De Beer is in liquidatie en op het tijdstip dat dit wordt geschreven, is nog niet officieel bekend welke organisatie het beheer gaat overnemen. Een aanwijzing in de zin van de Natuurbeschermingswet is spoedig gewenst en tevens is nodig dat spoedig overeenstemming wordt bereikt welke organisatie de Ventjagersplaten onder haar hoede gaat nemen, zodat het werk van de Stichting De Beer — een beheer direct gericht op het behoud van dit gebied als waterwildpleisterplaats — wordt voortgezet.

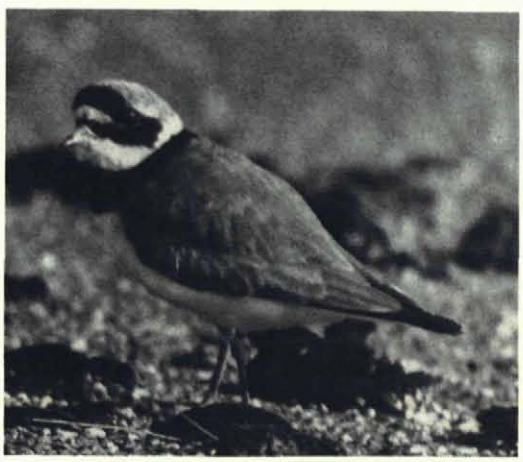

Fig. 5. *Bontbekplevier, Ventjagersplaat, juli 1975.*

— Het voortbestaan van de zoute getijden op het zuidelijke deel is direct afhankelijk van de ontwikkelingen in het Oosterscheldegebied. Handhaving van de getijden wordt bereikt door toepassing van het compartimenteringsmodel C1 hetwelk er in voorziet dat het Volkerak, door aanleg van een dam liggend in de lengteas, twee tracé's gaat krijgen: het zuidelijke zoet en getijloos, terwijl het noordelijke direct verbonden blijft met de zoute getijstromingen van de Oosterschelde, waardoor dus ook de zuidelijke Ventjagersplaten hun huidige karakter zullen behouden.

— Afsluiting van het Ventjagersgaatje voor iedere vorm van scheepvaart. In het kader van de voorbereidingen van het onlangs van kracht geworden bijzondere reglement snelle motorboten in Zuidwest-Nederland is deze wens al eens gedeponeerd, edoch niet gehonoreerd. Hoewel de vele ondiepten kennis van zaken vereisen, dringt de watersportrecreatie wel tot hier door. Bovendien lijkt er een ontwikkeling op gang te komen dat hier schrootschepen (illegaal) worden achtergelaten.

— Door de volledige verzouting van de zuidelijke platen — vóór de aanleg van de sluizendam Hellegatsplein-Willemstad was het ter plaatse brak — is er thans vanuit de oever van Overflakkee een magnifieke schorvorming te zien. Steeds meer woelen hier sportvissers rond op zoek naar aas. Betreding van dit deel zou moeten worden ver-

Fig. 6. *Bonte strandlopers. Ventjagersplaat, mei 1975.*

boden; het ware beter alle sportvissersactiviteiten te leiden naar het oostelijk deel van de zuidelijke platen.

— In het op 10 juli 1975 door de betrokken departementen gepresenteerde structuurschema inzake de electriciteitsvoorziening tot 2000, worden onder meer Tiengemeten of het zuiden van de Hoekse Waard geïndiceerd als zijnde een mogelijke vestigingsplaats voor een (kern)centrale. Afgezien van de milieuvraagstukken in het algemeen, verbonden aan (kern)centrales, zijn er een aantal aspecten die deze vestigingskeuze wel bijzonder ongelukkig maken; tenminste twee houden direct verband met de Ventjagersplaten. In de eerste plaats zou de komst van een kern-, of van een conventionele, centrale gelegen aan een vrijwel stilstaand zoetwaterbassin, de problemen met betrekking tot de thermische verontreiniging nog vergroten: botulisme sloeg in augustus 1973 reeds hard toe op de Ventjagersplaten. Voorts is het ontoelaatbaar dat in de onmiddellijke nabijheid van dit reservaat een wirwar van hoogspanningsleidingen de aan- en afvliegroutes van het waterwild gaat doorkruisen. Het ongelukkig gekozen hoogspanningstracé dat in 1971 het reservaat ging doorsnijden, doet al schade genoeg (7).

— Tot slot is daar nog de instinctmatige zorg welke ontstaat indien men de kunstwerken rondom successievelijk ziet toenemen: het enorme sluizencomplex, het verkeersknooppunt op het Hellegatsplein, het industriegebied onder Dinteloord tegenover de zuidelijke platen en de wetenschap dat het vierbaans maken van de weg Hellegatsplein-Overflakkee nog op het programma staat. Dergelijke ontwikkelingen wekken enerzijds de nieuwsgierigheid naar eventuele plannen die op vergader- en/of tekentafels komen en eisen anderzijds een voortdurende waakzaamheid. Het zij nogmaals beklemtoond: het van toepassing verklaren van de Natuurbeschermingswet voor het gehele complex, Noord en Zuid, is dringend noodzakelijk. Een status als beschermd natuurmonument zou het juiste startpunt vormen voor het behoud en beheer van de Ventjagersplaten.

Summary: A description is given of the Ventjagersplaten, lying in the centre of the Hollands Diep-Haringvliet, in the south-west of the Netherlands. The Ventjagersplaten consist of a number of shallows and banks, being separated among themselves by channels of different width.

Being a very interesting and rich bird-area before the Dutch deltaworks caused some radical changes, the situation nowadays, as contrasted with a lot of other areas, also offers attractive circumstances for waterfowl and waders. The southern part of the area has the influence of salt tide-runs, the northern part consists of an extensive bank, lying isolated in fresh water.
On the Ventjagersplaten six species of ducks, four species of geese and two wader-species reach the measuring-rule, fixed by the I.W.R.B.-meeting in Ramsar-Iran in 1971. These species are Mallard, Teal, Gadwall, Shoveler, Pochard, Shelduck, Greylag Goose, Bean Goose, White-fronted Goose, Barnacle Goose, Ruff and Avocet. For these species and others, table 1 shows the I.W.R.B.-measuring-rules and the numbers counted on the Ventjagersplaten. Many other species occur here; the area seems to become a regular place for Caspian Terns.
Suggestions are made for conservation. It is necessary to declare this area as an official sanctuary. There are some threats, of which the disappearance of the salt tide-runs from the southern part and the possible planning of a nuclear powerstation in the neighbourhood of the northern bank are the most serious.

Litteratuur:

1. Coomans de Ruiter, L., 1966. De Aalscholver (Phalacrocorax carbo sinensis) als broedvogel in Nederland, in vergelijking met andere West-europese landen. Limosa 39: 187-212.
2. Dieren, W. van, 1975. Botulisme onttrekt zich niet aan harde wetten der natuur. NCR-Handelsblad van 3 juli 1975.
3. Lebret, T., 1964. De achteruitgang van de Grauwe gans (Anser anser) op de Ventjagersplaten. De Levende Natuur 67: 271-278.
4. Ouweneel, G. L., 1972. De noordelijke Ventjagersplaten, een waterwildrefugium in het Haringvliet. De Levende Natuur 75: 49-57.
5. Ouweneel, G. L., 1973. De avifauna in het Hollands Diep-Haringvlietgebied gedurende de eerste twee jaar na de afsluiting. Limosa 46: 166-191.
6. Ouweneel, G. L., 1973. Vogels in het Hollands Diep-Haringvliet in 1973. De Levende Natuur 76: 260-269.
7. Ouweneel, G. L., 1973. Hoogspanningsleiding over de Ventjagersplaten eist veel slachtoffers. Het Vogeljaar 21: 483.
8. Rooth, J., 1972. Verslag van de 18e jaarvergadering van de I.W.R.B. te Brno van 25-29 sept. 1972. Het Vogeljaar 20: 236-239.
9. Saeijs, H. L. F. en H. J. M., Baptist, 1974. De internationale betekenis van de deltawateren voor vogels. Nota 74-28 van de afd. milieu-onderzoek van de Deltadienst.
10. Zwarts, L., 1974. Vogels van het brakke getijgebied, Amsterdam.

Op de tast door het plantenrijk

L. VAN DER HAMMEN

De Nederlandse flora's doen, bij het determineren van planten, herhaaldelijk een beroep op onze tastzin. Wij moeten bijvoorbeeld nagaan of knoppen kleverig zijn of niet, of bladeren leerachtig zijn of vlezig, of een stengel ruw behaard is of zacht, en of een plant stijve of slappe stekels heeft.
Waarnemingen aan de tactiele eigenschappen van onze planten leveren in het algemeen heel weinig moeilijkheden op, hoewel parate kennis op dit gebied waarschijnlijk niet bij iedere florist even groot is. Het spreekt natuurlijk vanzelf dat juist een grote persoonlijke ervaring met deze tastwereld ons in het veld van veel nut kan zijn, vooral wanneer wij gedwongen zijn een plant op naam te brengen aan de hand van vegetatieve kenmerken.